



DOCUMENTARY PHOTOGRAPHY AS PART OF VISUAL HISTORY AND ANTHROPOLOGY

ДОКУМЕНТАЛЬНА ФОТОГРАФІЯ ЯК ЧАСТИНА ВІЗУАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ ТА АНТРОПОЛОГІЇ

Kobets Kateryna / Кобець Катерина Сергіївна,

здобувачка V курсу, групи ЗІК-201,
ІГН, ІДЗО, кафедри культурології та філософії культури
Національного університету «Одеська політехніка»,
м. Одеса, Україна

Ovcharenko Tatyana / Овчаренко Тетяна Станіславівна,

Науковий керівник, кандидат культурології,
доцент кафедри культурології та філософії культури
Національного університету «Одеська політехніка»,
м. Одеса, Україна

ORCID: [0000-0001-6315-1891](https://orcid.org/0000-0001-6315-1891)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню ролі, значення та міста документальної фотографії в сучасних умовах війни в Україні. Аналізувати фотографію як текст культури слід по напрямкам – як «творчий процес» і як факт культури, зміст буття, відношення автора до твору. В статті проаналізовано ідеї та думки відомих авторів (С.Зонтаг, Р.Барт, Ж.Бодрийяр, С.Пінк). В статті розкрито функції фотографії, виокремлено головні ознаки фотографії. Доведено, що документальна фотографія є частиною антропології та візуальної історії людства, адже вона є не тільки засобом колекціонування світу, а і його пізнання та засвоєння. Вона є центром поєднання історії, культури, мистецтва.

Ключові слова: фотографія, документальна фотографія, візуальність, мистецтво, фіксація подій.

Постановка проблеми. Для того, щоб опанувати мистецтво фотографії треба визначити для себе: що саме вважати мистецтвом? Саму фотографію як «творчий процес» чи її зміст, який зображено на фото? Також фотографію сприймають як мистецтво суб'єктивне, адже нам репрезентують те, що бачить сам автор, що він інтерпретує з точки зору свого бачення картини світу. Це фундаментальна проблема поки ніяк не вирішена. Існує багато концепцій та думок. Документальна фотографія завжди показує лише ті події факти, які фіксує автор, і рідко, коли особисті почуття, відношення та погляд самого автора-фотографа.

Мета статті та дослідження. Довести, що документальна фотографія є частиною візуальної історії та антропології, і саме є поєднанням пам'яті, історії та мистецтва. Візуальна антропологія в свою чергу розглядається як частина соціальної антропології, яка досліджує всі процеси та явища, які відбуваються в



житті людини як «соціального об'єкту». Про це згадувала в своєму науковому дослідженні Сюзен Зонтаг «Про фотографію».

Аналіз наукової літератури. Візуальна культура перетинається з іншими інноваційними областями (перформативне мистецтво та театр), художнє мистецтво та візуальні студії, комп'ютерні напрямки мистецтва, такими науковими галузями як психологія та культурологія.

В психології та культурології візуальну культуру, а саме фотографію розглядають як засіб та спосіб комунікації (Р. Барт); спосіб фіксації та передачі особистісних смислів (Р. Барт); як аналог колективної пам'яті (В. Нуркова); спосіб структурування та відображення життя особистості в повсякденності і в засобах масової інформації. Фото використовуються в діагностичних, психокорекційних та психотерапевтичних цілях як арт-терапевтична практика. Також для нашого дослідження були корисними ідеї Сюзен Зонтаг, Ж. Бодрийяра.

Викладання головного матеріалу. Візуальна антропологія взагалі фіксує духовні, побутові, повсякденні, історичні аспекти культури людей та суспільства. Засобами фіксації усіх явищ є в тому числі і фотографія. Однак, в сучасному культурному просторі фотографія стає самостійною одиницею дослідження. А в такі кризові моменти, як війна вона є своєрідним «банком пам'яті» родини, нації, держави.

Отже, можна зазначити, що візуальна антропологія як наукова дисципліна пройшла певні еволюційні етапи свого існування (зародження, становлення, розквіт, спад, криза, занепад тощо), і, лише в епоху Нового Часу вона розвивалась найбільш інтенсивно. В попередні віки (Античність, Середньовіччя і Ренесанс) згадку про візуальні концепти можна було знайти в працях окремих мислителів (Аристотель, Платон, Августин, Фома Аквінський, М. Фічіно). В епоху Нового Часу кожен теоретик пропонував свою версію теорії зору і оптики. Це лише підтверджує, що в цю епоху по-новому розуміли питання «фізичного зору», зосереджувалися на технічному вдосконаленні за допомогою лінз, «зорових труб», тощо. Навіть інтерпретація таких понять як «світло», «темрява»



тракується по-іншому. «Світло» асоціюється з розумовими здібностями людей, а «темрява» - з оманю та підлістю. У цьому контексті «світло» перетворюється на метафору (тоді як в попередніх версіях візуалістики йшлося про реальне, онтологічно існуюче Божественне Світло).

Візуальна етнографія — це підхід до етнографії (вивчення людей і культур), який використовує візуальні методи, такі як фотографія, кіно та відео. Існує багато методів проведення візуальної етнографії. За словами Сари Пінк, «візуальна етнографія — це дослідницька методологія, яка поєднує «теорію та практику візуальних підходів до вивчення та пізнання світу та передачі цього іншим» [1]. Як методологія, візуальна етнографія може керувати дизайном дослідження, а також методами, які потрібно вибрати для збору даних. Візуальна етнографія передбачає узгодження поглядів учасників на реальність і постійне запитання з боку дослідника. Візуальні методи сформували міждисциплінарний інтерес протягом кінця 1990-х і початку 2000-х років, які стали предметом обговорення та дослідження в соціальних науках, коли цифрові технології стали доступними, зберігаючи своє коріння в етнографії та антропології. Авторка вивчає антропологію як «взаємозв'язок між візуальними та іншими елементами культури, суспільства, практики та досвіду» [1]. Авторка розвиває новий підхід до візуальної антропології та представляє новаторський огляд розвитку в цій галузі. Сара Пінк стверджує, що потенціал мистецтва фотографії можна використати, залучаючи «візуальну антропологію з її ширшими контекстами, включаючи:

1. Використання візуальних методів дослідження в соціальних і гуманітарних науках
2. Популярність візуального як методології та об'єкта аналізу в рамках мейнстрімної та прикладної антропології
3. Зростання інтересу до «антропології почуттів» та антропології засобів масової інформації
4. Розвиток нових візуальних технологій, які дозволяють антропологам працювати по-новому» [1].



Одним з головних питань досліджень щодо фотомистецтва є дилема: чи візуальність це специфічна історична характеристика сучасності, чи це певний аспект лише притаманний будь-якій епосі, якій є частиною «природи» в культурі. Пояснення цьому феномену є в книзі «Вступ до візуальної культури» Ніколаса Мірзоева: «Сучасне життя відбувається на екранах» [2], яке вказує на те, що дослідження візуальної культури, особливо на межі століть, дійсно вирости із прагнення вловити суть біжучого моменту з його амбівалентністю щодо нових технологій віртуальної реальності, який, як потім зізнався Мірзоев, для цього часу найточніше виразив фільм «Матриця» (1999).

Деякі науковці осмислюють візуальність в її історичному вимірі. Візуальність вимагає уважного ставлення як до негативних, так і до позитивних практик сучасності.

«Про фотографію» — це збірка складається із шести есеїв американської письменниці та критикині Сьюзен Зонтаг, вперше опублікована в 1977 році. В першій частині есе «У печері Платона» авторка дає відповідь на питання: чому фотографія так захоплює людину і є важливою частиною повсякденного життя і переживань? Для пояснень вона обирає образ «Печери», яку в свій час виокремив в своєму трактаті «Держава» Платон, і трактує його як європейську ідею ілюзії та пізнання. «Фотографія не виводить нас з печери, а лише змінює наші умови існування в ній» [3]. Також авторка розмірковує над тим, як фотографія перетворилась на певний соціальний ритуал, який трансформує та по новому пояснює наші взаємини із навколишнім середовищем, нашим оточенням. Дуже цікава думка авторки, що за допомогою камери ми «створюємо ілюзію і потім, отримуємо владу над реальністю буття. І це віддаляє нас від цієї реальності, маніпулюючи нашим сприйняттям дійсності» [3].

Фотографія для нас (людей сучасного глобального світу) стала певним «візуальним кодексом, який змінив нас самих, і розширив наші уявлення про те, на що ми маємо дивитись, і за чим спостерігати у першу чергу», і як результат своїх досліджень С. Зонтаг доходить висновку, що «ми можемо тримати в голові увесь світ як антологію зображень» [3].



Одна з тем, яка зацікавила авторку, і для нашого дослідження стала актуальною – це зв'язок життя та смерті. Саме у фотографії можна знайти це протистояння, єдність та мімікрію двох протилежних елементів культури. У фотографії поєднання цих двох елементів порушує співвідношення живого та неживого, і викриває для людства парадоксальність нашого буття.

Ця думка мала підтвердження в нашому дослідженні, адже ми обрали такий вид як документальна фотографія, а саме вона є поєднанням мистецтва, культури, технічних засобів, життя, смерті, пам'яті, історії.

Таку є саму думку ми знайшли і в наукових працях інших авторів, зокрема Ролана Барта в його книзі «Camera lucida» [4]. Автор відзначив, що «фотографія поєднується із мистецтвом не у сфері живопису, а за допомогою театру» [4]. Фотографія уявляється автору «ближчею формою до Театру, завдяки своєму унікальному механізму – Смерті. Це мистецтво, як би людина не вигадувала, щоб оживити його (шалене бажання «оживити» є не що інше, як міфічне заперечення страху смерті), споріднене з примітивним театром, Живою картиною, зображенням нерухомого, загримованого обличчя, за яким вгадується мрець» [4].

Фотографія в такому сенсі може уявлятися як «фіксація миття, з метою його збереження у вічності, пам'яті, а з іншого боку, - вона показує «смерть кожної митті» [4].

В цьому сенсі дуже цікавими і для нашого дослідження корисними стали думки видатного філософі Ж. Бодрийяра. Він досліджує фотографію та її різновиди, описує можливості та розвиток зображення в цифрову епоху. Погляди Бодрийяра нам виявляються більш романтичними, ніж прагматичними. На думку автора, саме по собі зображення не має безпосереднього зв'язку з правдою чи реальністю. «Реальність завжди очевидна» [5]. Також він вважає фотографію поверхневим явищем, в якому не існує глибинного розуміння образу, багатозначності, спрощує її значення та роль до «співучасника порій» [5]. «Сьогодні, у всякому разі, в наших образах зникає вже не Бог, а ми самі. Більше немає небезпеки того, що наш образ вкрадуть або хтось розкриє наші секрети. У



нас більше немає секретів. Нам більше нема чого ховатися в цій Цілісній Реальності, яка нас огортає. Це символ як нашої абсолютної прозорості, так і нашої повної безсоромності» [5].

Так же як і філософ Бодрийяр, ми вважаємо, що мистецтво фотографії – це найправдивіший та найчистіший з видів зображень, адже тут не має сублімацій часу та руху, які застрічаються в кінематографії, комп'ютерної графіки та відеопродукції. Зображення само по собі є важливішим, ніж то, про що воно розмовляє з глядачем.

Ж.Бодрийяр знаходить особливу роль фотографії не в ілюстрації події чи об'єкту, в його фіксації. «Світ вже не можливо уявити без потоку зображень. Об'єктив одночасно фіксує, що ми тут і що нас там вже немає» [5]. Фотографія виконує соціальні функції:

- Функція соціальної пам'яті. «Сила фотографії в тому, що вона дозволяє уважно розглянути момент, який був би негайно змитий потоком часу. Це заморожування часу»;

- Функція самоідентифікації. Фотографія дає можливість знайти власну ідентичність;

- Функція (само) презентації. Людина більше стурбована тим, щоб уявити себе на фотографії, ніж уявити себе в повсякденному житті;

- Колекціонування фотографій як форма колекціонування світу;

- Функція фіксації результатів діяльності та поведінки. Переглядаючи фото різних років ми маємо змогу співставити та порівняти як ми змінилися з часом;

- Фотознімки можуть фіксувати ритми колективної активності (святкові дні, посилення та послаблення активностей, сезонні зміни тощо);

- Мистецтво фотографії зближує її з іншими видами мистецтва (архітектура, скульптура), - та може стати інструментом для осягнення простору, рухів, об'ємів, речей, обставин тощо.

Висновок. Головні ознаки фотографії: «зафіксований досвід»; фотографія це завжди «інтерпретація»; це свідство чи підтвердження подій чи фактів; це візуальні «спогади» про себе та близьких, які створюють «ефект



псевдоприсутності»; фотографії роблять незнайомі події більш реальними, а реальні жахіття війни менш реальними.

Для аналізу документальної фотографії як візуального продукту ми будемо використовувати чотири основні підходи (герменевтичний, семантичний, структурний, дискурсивний), які можна використовувати на різних етапах нашого дослідження.

Головний парадокс фотографії в тому, що фотограф не може активно змінювати, те що відбувається, і навпаки, якщо він є сам активний учасник подій, то вже не може фіксувати подію у вигляді фотографії. Фотографія це засіб колекціонування світу, засіб його пізнання та засвоєння.

Список використаних джерел:

1. Pink, S. (2021) *Doing Visual Ethnography*. Revised and expanded 4th edition, London: Sage, ISBN 9781529743975
2. Mirzoeff N. (1999). *An Introduction to Visual Culture* / N. Mirzoeff. London: Routledge, 274 p.
3. Sontag S. (1997). *On photography*. New York: Farrar, Straus & Giroux. 165 p. ISBN 0-374-22626-1
4. Barthes R. (1980). *La chambre claire. Note sur la photographie*. Paris: Gallimard. 192 p.
5. Jean Baudrillard (1988). «Simulacra and Simulations», in *Selected Writings*, Mark Poster, Stanford: Stanford University Press, pp. 166—184.

Summary. *The article is devoted to the study of the role, significance and city of documentary photography in the modern conditions of the war in Ukraine. Analysis of photography as a text of culture should be carried out in the following directions – as a "creative process" and as a fact of culture, the content of being, the author's attitude to the work. The article analyzes the ideas and thoughts of famous authors (S. Sontag, R. Barthes, J. Baudrillard, S. Pink). The article reveals the functions of photography, highlights the main features of photography. that documentary photography is part of anthropology and visual history of mankind, because it is not only a means of collecting the world, but also its cognition and assimilation. It is the center of the combination of history, culture, art.*

Keywords: *photography, documentary photography, visuality, art, recording events.*